

KULTSÁR ISTVÁN (1760–1828) ÉS AZ AURÓRA

A szöveget ellenőrizte: Hidvégi Violetta történész, levéltáros

Az Auróra kiadásáról¹

Ha eddig hazafiúi örömmel közöltünk mindazokat, amik a nemzet dicsőségét, vagy nyelvünk virágzását illetni látszottak; ma nem lehet keserű panaszunkat elfojtanunk, midőn a közelebb múlt 30 esztendő által tapasztalt állapotát a nemzeti literatúrának áttekintjük. Ugyanis ki gondolhatta volna, hogy azon nemzet, mely 1790-ben oly nagy tűzre gerjedt, ennyi idő alatt oly kevés előmenetelt tesz nyelvének virágoztatásában? Alig készült egynéhány tudománybeli könyv; a folyó ékesenszólásban semmi remek munka nincs; a jó poétai költemények csak imitt-amott csillognak. (...) A tudósok nem dolgoznak, a nemesek nem olvasnak, a gazdagok a nemzeti literatúrára semmit sem áldoznak. Így lévén dolgunk, lehetne-e csodálni, ha az a nemzet, mely maga tulajdonában oly hideg, oly érzéketlen, nemsokára a nemzetek sorából is kiveszne? (...) A nemzeti literatúrának igen alacsony állapotban létét szegényünkre főképpen mutatja az, hogy e mostani újesztendőig a vevők fogyatkozása miatt csak egy díszes kalendárium sem jött napfényre. Vannak ugyan győri, komáromi, budai, pesti, kassai, szegedi, debreceni kalendáriumaink; de ezek belső érdemeikre, és külső tekinteteikre mind olyanok, hogy a jobb nevelésű ember csak nevetség végett veheti kezébe. Egyedül a parasztság számára készülnek. De vajon egyedül a parasztság teszi-e a magyar nemzetet? Nemde, nem illenék-e a közép- és főrendnek kezébe is a díszes magyar kalendárium, almanach? Nemde nem volna-e kötelesség az ilyeneket készíttetni, nyomtatni, és megvenni? Egyszer kezdeni kell, ha nemzeti díszünknek örülünk. Kezdeni kell csak azért is, mivel Bécs városában oly szép példa van előttünk, hol 15 esztendő óta, amidőn még semmi szépet nem mutathatott; számos új kalendárium, almanach, és zsebkönyvek szaporodtak. Az efféle könyvecskék, és az újságok terjeszthetnék legkönnyebben, és legkellemesebben az olvasás szeretetét, és ezáltal növelnék a nemzeti kultúrát. De most szomorúsággal kell tapasztalnunk, hogy a falusi nemesek nemcsak más könyveket, vagy almanachokat nem keresnek: hanem újságokat sem olvasnak, megelégedvén unalmas óráikban azon hírekkel, melyeket a zsidóktól, vagy görög kereskedőktől hallhatnak. Lehet-e ennél nagyobb aluszékonyság, gondatlanság, elvadultság?!!! Londonban még a napszámosok is újságot olvasnak, és kívánják tudni, mind önnön országuknak, mind más nemzeteknek állapotát. Mikor ébredünk fel igazán? Mikor fogjuk a nemzeti csinosodást állhatatos, és hathatós buzgósággal gyámolítani?

*

Horváth Istvánhoz az Auróra Almanachról²

¹ Hazai és Külföldi Tudósítások, 1820. I. 25-26. old.

² OszK, Kézirattár: Levelestár. Kultsár István levele Horvát Istvánhoz. 6. levél. é. n.

Barátom!

Kisfaludy Károly tegnap nálam volt, s tüzesen panaszkodott, hogy a cenzúra két hónapi tartóztatás után igen sokat kitörölt az Almanach darabjaiból. Én nem látván az írást arra kértem, hogy ma öt órára hozná el, s látnánk meg, mit lehetne a dologban tenni. Ő ajánlást tett, és velem együtt kéri Barátom Uramat, hogy megjelenni ne terheltessek. Talán tehetünk valamit, hogy ezen félig fogantatott gyermek megszülessék. Legalább méltó lesz értékre adni, hogy a magában való bizodalom nem elegendő akármely dolognak végbevitelére. (...) Remélvén személyes jelenlétéhez leendő szerencsém, addig békességes várakozással vagyok barátja:

Kultsár

*

Megjelent az Auróra³

Mint a felséges pártfogásnak örvendeztető bizonyosságát, és a hazafiúi igyekezetek szerencsés előmenetelét, úgy mutatjuk be édes nemzetünknek a mostanában Auróra név alatt megjelent hazai almanachot. A felséges császárné és királyné asszonyunknak (...) képe ékesíti a könyv homlokát (...). Ily felséges oltalom alatt lépve a napfényre e díszes hazai könyvecske; teljes buzgósággal azon voltak a munkában résztvevő tudósok, hogy annak díszét mind külső fényességével, mind belső becsével növeljék. Ezt szerencsésen el is érték, azon Blaschke által rézre metszett képekkel, melyek az Almanach elejét elfoglalván, az olvasót szépségükkel teljesen meglepik, és a munkában következő előadások olvasására a figyelmetességét [figyelmét], és vágyását megfeszítik. Így jelenik meg Dobozai magyar hős lóháton feleségével való futásának képe, mely Kisfaludy Sándor úrnak hathatós magyar lélekkel itt leírt regéjét mintegy elevenen szembe tünteti. Így a gyengéd és elérzékenyült Zalánnak képe (...). Így Árpádnak kapitányaival Pannon hegyén állása, mely mintegy az ország fundulásának [alapításának], időpontja, Horvát István úrnak bőséges történelmi ismeretekkel összeszórt lelkes előadásában kellemes világosságra talál. Van még két rézre metszett tábla, mely hazánk két gyönyörű tájának; úgymint Tihanynak és Fürednek csodálkozásra méltó szép tekinteteiket ábrázolják, és a melléklet foglalt leírások által az olvasók figyelmét méltán magukra vonják. A munkának mintegy tornácában található ily kellemes tünemények beljebb is hasznos és gyönyörködtető tárgyakra vezetik az olvasót; amelyek között megkülönböztetve említjük a folyóírásban lévőket, úgymint: gr. Teleki József úrnak történelmi leírását: Eger vár ostroma; Döbrentei Gábor úrnak poétai leírását: A kenyérmezei diadal, (...) Schedius Lajos úrnak: A szépség tudománya; Horvát István úr leírását: Árpád Pannónia hegyén; Kisfaludy Károly úr drámáját (...); Szemere Pál úr leveleit (...). De midőn ezeket említjük, nem akarunk homályt vetni a munkában található több versre, melyeket mind válogatással vettek fel, s melyek szerzőit tiszteletből legalább név szerint (...) megemlíteni kötelességünknek tartottuk: a két Kisfaludy (...), Kazinczy Ferenc, Szemere Pál, (...) Kölcsey, (...) Vitkovics Mihály, Töltényi, (...) Katona (...). Növeli az Auróra kellemességét az is, hogy három tábla kotta rekeszti be, melyek közül az első Fáy László úrtól Kinizsi nótája, a második Kisfaludy Sándor úrtól: Magyar táncnóta, harmadik Schreiber Károly úrtól: Magyar nemzeti ének fortepianóra, Kisfaludy Sándor úrnak textusa szerint. E díszes készületű almanach gondos rendbeszerzője és szorgalmas kiadója Kisfaludy Károly úr. (...)

³ Hazai és Külföldi Tudósítások, 1821. II. 337-339. old.

Az Auróban közölt rézmetszetek magyarázatja⁴

Füred

Minden ország kérkedik orvos-vizeivel. A tudósok leírásokkal, a rajzolók vidékeik képeikkel kedveltetik. Ki-ki szükségéhez képest ismerni, látogatni és használni siet. Mindenütt amennyiben víznek hathatós ereje a testet gyógyítja, annyiban a helynek kellemessége éleszti a lelket.

Hazánknak valamint egyéb ajándékokban, úgy orvos-vizekben is bőven kedvezett a természet. Kiváltképpen savanyúvizeink oly bőséggel vannak, hogy azoknak sokaságát-e, hathatóságát inkább csodáljuk? Méltán kételkedhetünk. Ezek között a füredi elsőséget érdemel; mert savanyú-vize orvos erejére nézve akármelyikkel vetélkedhetik: vidékének csuda szépsége pedig mindnyáját felülmúlja. Úgy, hogy azt nemcsak hazánk: hanem egész Európa ritkaságának mondhatjuk.

Mit is kívánhatna a szem bájolóbbat, mit kívánhatna a szív kellemesebbet, mint Fürednek környéke? Nyugatról keletre nyúlnak a Balatonnak északi hosszában azon hegyek, melyeknek aljában népes helységek, oldalában termékeny szőlők, tetejében sűrű erdők terjednek, s a közöttük egész méltósággal felemelkedő Badacsonyt uralják. Fürednek határában, Arácsnak szomszédságában, a Balaton partján bugyog ki a savanyúvíz életforrása, melytől keletre Palaznak, Lovas, Alsóörs helységeket, s a kenesei partokat; délre Somogy vármegyének erdős dombjait szemlélhetni, Siófoknak, Kilitinek, Ságvárnak, Zamárdinak, és Szántónak tornyaival kérkedve; délre a Balatonba nyúló Tihany félszigetnek szebb részei látszanak, s különféleségeikkel a szemet tetszetősen legeltetik. Mindezekon kívül egészen elragadja a néző figyelmét a Balaton vizének temérdek síksága, mely itt legszélesebb lévén, a somogyi partokat mintegy elmeríteni látszik.

Ily pompás helyzetű forrásnak nem lehetett magára nem vonni a világ figyelmét. Azért már régebben a Szt. Benedek szerzetének tihanyi apáturasága, mint földesuraság, a helyet alkalmas épületekkel kezdte felkészíttetni; utóbb, míg a szerzet eltörölve volt, a religio fundusát igazgató (...) helytartótanács nemcsak az épületeket bővítette: hanem újakkal is megszorította, és csinos angolkerttel felékesítette, s mintegy bekerítette.

Most, amint a kép mutatja, szembetűnő épületek a következők: 1.) a nagy vendéglőház, melyben az alkalmas szálásokon kívül a társaságbeli multságokra kávéház, és táncpalota is található; 2.) az előtte lévő kápolna, melynek esztendő által a szerzetből káplánja van; 3.) a soros hársfákból álló kellemes sétálólhely, melynek közepében nyolc oszlopon nyugovó fődél alatt a savanyúvíz kútja; 4.) a sétálólhely végében a patika, s az orvos, és kirurgus lakásai, melyekhez a fürdőház alkalmas fürdőszobákkal van kapcsolva; 5.) ezekkel szemközt Horváth uraságnak díszes homlokú, és két szárnyával a Balatonra dülő tágas háza, hol a vendégek csinos szállásokat találhatnak. – Vannak még ezeken kívül, mind az uraságnak több, mint idegeneknek az uraság engedelmével készült némely házai, melyek az Arácsról nézőnek ugyan teljesen szemébe nem ötlenek, de a Balatonon hajókázókat, és Tihanyból erre fordulókat kellemes tekintettel kecsgetetik, és a fürdővendégeknek különféle könnyebbségeikre szolgálhatnak. Ezeket az északi tekintetnek szánt rézre metszett tábla nem mutathatja.

⁴ Auróra. Hazai Almanach. Pest, 1822.

Tihany

Balatonnak csaknem közepére a természet mintegy csuda mesterséggel azon félszigetet helyezte, mely Szt. Tichonról már az első magyar században Tihonnak neveztetett. Az apáturaság, melyet ide I. András király Szt. Anján püspök nevére szerzett, még ma is oly friss emlékezetben van, mint aminő sötét feledékenységbe merült Neste (Anasztasia) királyné, az ő felesége, Jaroszláv orosz fejedelem leánya, által ugyan Tihanyban az orosz barátoknak szerzete. Szt. Benedek rendje még ma is lakja az apáturságot, melynek monostorához ragasztott kéttornyos templomban András királynak temető helye mutogatatik. Ezen épületek a félszigetnek keleti dombján meredeken állanak, mivel alapjuk porhanyó mészkő lévén, annyira elmorzsalékozott, hogy a Balaton felől, mely az alját mossa, már semmi párkányuk nincsen. A templomnak oldala északra fekszik és az Óvár sáncaitól, egykor Fejér Antal úrnak derék versei által híressé lett, Echót hangoztatja. Óvárnak, vagy Oroszvárnak nevezetik a félszigetnek legmagasabb része. Ezt délről, és nyugatról földsáncok kerítik; északról pedig meredek porfír kősziklák karimázzák. Alig hihetné az ember, de a most is látszó négyszögletű üregek mutatják, hogy ezen sziklák oldalaiban valaha emberek laktak: a hagyomány pedig fenntartotta, hogy a lakók orosz barátok voltak, kikről ezen helyet a nép most is oroszoknak nevezi. A barátlakásoktól kelet felé kanyarodó dombok oldalában homokos agyag fekvések találhatók, melyekből a záporosó szokta lemosni a különféle csigateknőket (...), s a Balaton hullámai úgy megváltoztatják, hogy kővé vált kecskekörmöknek tetszenek, és úgy is neveztetnek. Ezek ugyan nevezetes ritkaságok, de sokkal nagyobb figyelmet érdemelnek a természetnek azon különféle adományai, melyekre akad a szemlélő, ha az Óvár sáncairól a félszigetet körülnézi. Ugyanis látja, hogy azon keskeny bemenetelen kívül, mely a savanyúvízről jövőt Füred, és Aszófő helységeken keresztül vezeti a félszigetbe, körös-körül egész Tihanyt hegyek kerítik, és mint természeti bástyák, a Balatonnak csapkodó hullámait bátran nevetik. A hegyeken északra és délre termékeny szőlők mosolyoknak; nyugatra cserfa erdők zöldellenek; keletre kopár csúcsok állnak. A belső részt szántóföldek, rétek, és tavak foglalják el. Délkeletről választott azon nézőpont, melyről a klastromnak és városnak tekintete a képen szemléltetik. A házak a klastromtól nyugatra meneteles domboldalon vannak elhintve, s inkább szegény kunyhók, mint városi épületek. A lakosok halászatból, szőlőművelésből, és szántásból-vetésből élnek. De az ő szántóföldjeik, melyeket a hegyek karimáznak a szemlélőnek ugyan kellemes látásra, de a csűr töltésére nem igen szolgálnak. Tihany a Balatonba majd másfél órányira benyúlik, s ezért Zala, és Veszprém vármegyéből utazókat a déli fokról bátorságos révén Somogyba könnyen átszállítja. Ezen félszigetnek fenék területe olyan, mint a kinyílt tenyér, s rajta kicsinyben az emberi életnek minden szükségait kielégíthető termékek feltalálhatók.

Ezen tájnak, valamint Füred tekintetének rajzolatját is Petrich generálmajornak köszönjük, aki hazánk szebb részeit nagy szorgalommal rajzolgatván, ezen két képet nemzeti literatúránk díszére örömmel ajánlotta.

Kultsár István